

УДК 336.7

В.М. Бойченко, аспірант

Українська академія банківської справи, м. Суми, Україна

**ОЦІНЮВАННЯ ІМОВІРНОСТІ ВИНИКНЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ
У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ****В.М. Бойченко**, аспірант

Украинская академия банковского дела, г. Сумы, Украина

**ОЦЕНКА ВЕРОЯТНОСТИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ БАНКОВСКОГО КРИЗИСА
В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ И ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ****Vita Boichenko**, PhD student

Ukrainian Academy of Banking, Sumy, Ukraine

**ESTIMATION OF PROBABILITY OF BANKING CRISIS IN CENTRAL
AND EASTERN EUROPE**

Здійснено аналіз взаємозалежності між розвитком реальної економіки та розвитком банківського сектору в Польщі, Угорщині, Чехії та Словаччині, які є схожими з Україною за рівнем розвитку банківських систем та економіки. Виявлено, що чіткої взаємозалежності в цих країнах не простежується, крім впливу доступу до банківських послуг на ВВП країни, який є позитивним та значним. Також розглянуто ключові кризоутворюючі фактори в обраних країнах та здійснено регресійний аналіз взаємозв'язку між інтегральним показником фінансової стійкості банківської системи (Z-Score) і незалежних змінних (рівня ліквідності банків, частки іноземного капіталу в банківській системі й частки депозитів у ресурсах банківської системи). Встановлено, що визначені фактори мають визначальне значення для фінансової стійкості банківської системи лише для Чехії, на відміну від інших країн.

Ключові слова: банківська криза, фінансова стійкість, причини кризи, імовірність кризи, оцінка фінансової стійкості.

Осуществлен анализ взаимозависимости между развитием реальной экономики и развитием банковского сектора в Польше, Венгрии, Чехии и Словакии, которые являются схожими с Украиной по уровню развития банковских систем и экономики. Выявлено, что четкой взаимозависимости в данных странах не прослеживается, кроме влияния доступа к банковским услугам на ВВП страны, который является положительным и значительным. Также рассмотрены ключевые факторы, что вызывают кризис в избранных странах и осуществлено регрессионный анализ взаимосвязи между интегральным показателем финансовой устойчивости банковской системы (Z-Score) и независимых переменных (уровня ликвидности банков, доли иностранного капитала в банковской системе и доли депозитов в ресурсах банковской системы). Установлено, что определенные факторы имеют определяющее значение для финансовой устойчивости банковской системы только для Чехии, в отличие от других стран.

Ключевые слова: банковский кризис, финансовая устойчивость, причины кризиса, вероятность кризиса, оценка финансовой устойчивости.

The article analyzes the interdependence between the development of the real economy and the banking sector in Poland, Hungary, Czech Republic and Slovakia, which are similar to the Ukraine on the development of banking systems and the economy. Revealed that a clear interdependence in these countries is not traceable than the impact of access to banking services in GDP, which is positive and significant. Also the key factors, that initiates crisis in selected countries and conducted regression analysis of the relationship between the integral indicator of the financial stability of the banking system (Z-Score) and independent variables (liquidity of banks, the share of foreign capital in the banking system and the share of deposits in the banking system resources). Established that certain factors are crucial for financial stability of the banking system only for the Czech Republic, in contrast to other countries.

Key words: the banking crisis, financial stability, causes of the crisis, probability of crisis, assessment of financial stability.

Постановка проблеми. Банківська криза характеризується різким зниженням ліквідності та платоспроможності банків, кризою платежів, невиконанням банками своїх зобов'язань перед кредиторами й вкладниками, збільшенням питомої ваги проблемних і прострочених кредитів, зниженням дохідності банківських операцій, а інколи й банкрутством банків. Банківська криза супроводжується масовим вилученням коштів із банківської системи, зниженням темпів росту та обсягів кредитування, підвищенням процентних ставок і рівня доларизації економіки, падінням споживчого попиту й зниженням обсягів виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій та аналітичній літературі досить багато уваги присвячено аналізу причин і наслідків банківських криз. Так, зокре-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

ма, цьому питанню присвячені праці С.Д. Богми, І.В. Белової, Т.А. Васильєвої, Ж.М. Довгань, С.В. Леонова, Д.Л. Циганюка тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Втім, незважаючи на підвищену увагу до генези банківських криз, невирішеними залишаються питання щодо кількісного оцінювання імовірності виникнення банківської кризи у тому чи іншому вигляді у конкретний період з урахуванням специфіки організації місцевого банківського ринку.

Мета статті. Здійснити оцінювання залежності стійкості банківських систем країн Центральної та Східної Європи, схожих за рівнем розвитку до України, від ключових кризоутворюючих факторів.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація світового фінансового простору є найбільш динамічною складовою загального процесу глобалізації та відіграє всезростаючу роль у світовому розвитку. Банківська система є гарантом фінансової безпеки держав, її залежність від кон'юнктури на світових ринках робить її більш чутливою до глобальних фінансових кризових явищ. Оскільки від ефективності роботи міжнародного банківського сектору залежить економічне зростання держави, тому все більшої актуальності набуває наукова оцінка процесів експансії іноземним капіталом національного ринку банківських послуг в умовах глобалізації [3].

На нашу думку, найкраще характеризують рівень розвитку економіки та банківської системи такі показники:

- 1) показники, що характеризують розвиток економіки;
- 2) показники, що характеризують розвиток банківської системи;
- 3) показники, що характеризують рівень надійності та ефективності банківської системи;
- 4) показники, що характеризують рівень конкуренції в банківській системі.

Кореляційно-регресійний крос-аналіз цих показників для Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини засвідчив такі результати (табл. 1).

Таблиця 1

Кореляційний аналіз впливу рівня залежності ВВП від окремих показників розвитку банківської системи [1]

Показники	Польща	Угорщина	Чехія	Словаччина
ВВП і індекс Херфіндаля-Хіршмана	-0,8590	0,4039	-0,8542	0,6596
ВВП і показник рівня фінансіалізації	0,6283	-0,0099	0,1016	0,2337
ВВП і доступ до банківських послуг	0,9089	0,8084	0,7365	0,9228
ВВП і співвідношення між банківським і небанківським сектором	0,7680	0,5983	0,4091	-0,4270
ВВП і рентабельність капіталу	-0,2976	-0,5514	0,3127	-0,9245
ВВП і процентний спред	-0,2869	-0,3990	-0,0885	-0,5826
ВВП і адекватність регулятивного капіталу	-0,3147	0,1332	0,4684	-0,4777
ВВП і рентабельність активів банку	-0,4877	-0,4945	0,2439	-0,6606

За результатами розвитку Польщі в 2008–2012 роках можна зробити такі висновки:

1. Наявне погіршення фінансово-економічного стану у 2009–2010 рр., що пояснюється низькими темпами відновлення фінансових та товарних ринків у посткризовий період у країнах Європейського Союзу, що є основними торговельними партнерами досліджуваної країни.

2. Низька динаміка зростання ВВП спричинена рецесією у країнах Європейського Союзу, зменшенням інвестицій в економіку Польщі.

3. Негативна тенденція зростання рівня безробіття.

До позитивних факторів, що сприяли зменшенню впливу кризових тенденцій на економіку Польщі в досліджуваний період, можна віднести:

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

1. Впровадження ефективних економічних реформ у період, що передував світовій фінансово-економічній кризі.

2. Пом'якшувальна монетарна політика у кризовий та посткризовий період, що зменшила тиск на реальний сектор економіки.

3. Девальвація польського злотого, що створила конкурентні переваги для експортерів.

4. Зростання купівельної спроможності населення, що за одночасного скорочення імпорту забезпечило зріст споживання на внутрішньому ринку.

5. Низький відсоток іноземних кредитів у банківській системі [5].

У результаті очищення балансів чеських банків від проблемних активів за рахунок їх викупу державою за рахунок бюджетних коштів і подальших вкладень ресурсів у капітал банків стратегічними інвесторами більшість чеських банків сьогодні перебувають у стабільному фінансовому становищі і мають достатній рівень прибутковості. У ході реформування вдалося істотно поліпшити якість кредитного портфеля банків і системи управління кредитними ризиками. Внаслідок цього різко скоротилася частка проблемних кредитів. Значно зросла частка високоліквідних активів у загальних активах банків, що є необхідною умовою для подальшого розвитку підприємницької діяльності банків [6].

Угорщина тривалий час була символом неоліберальної трансформації в Центральній та Східній Європі (ЦСЄ). Тим не менш, коли у 2008 році стали відчутними наслідки фінансової кризи, гарна репутація цієї країни в міжнародних політичних і бізнесових колах швидко випарувалася; справді, міжнародна ділова преса виокремила її як «чорну вівцю» поточної кризи. Це обумовлено тим, що всі ознаки, які зазвичай пов'язують із глобальною кризою – фінансовий крах, падіння рівня виробництва, зріст безробіття та соціальної нерівності, широко розповсюджене розчарування та суспільне невдоволення (під виглядом шаленої реакційної політики) – наявні в Угорщині в загостреній формі.

Основною рисою банківського сектору Словаччини, що становить приблизно три чверті всієї фінансової системи країни за активами, є майже повний контроль з боку закордонних інвесторів. Останні роки банківська система Словаччини дещо диверсифікувалася, напередодні кризи в 2007 році частка банків з іноземним контролем становила 97 %, а частка державних банків – лише 1 %. Концентрація на ринку банківських послуг у Словаччині досить висока, чотирьом найбільшим банкам належить близько 65 % активів. У сегменті іпотечних кредитів концентрація ще вище, частка чотирьох найбільших банків становить 85 %.

Така структура власності могла б загрожувати стабільному становищу банківської системи Словаччини, роблячи вразливою до зовнішніх ризиків і залежною від зовнішнього фондування. Тим не менш, банківська система Словаччини продемонструвала стійкість у період кризи, значних перетоків коштів між материнськими структурами в Центральній і Західній Європі і дочірніми в Словаччині вдалося уникнути. Здебільшого це відбулося завдяки специфічній моделі банківської системи Словаччини, схожою з чеською. Вона характеризується опорою на домашню депозитну базу й обмеженим інвестуванням в іноземні цінні папери – відношення кредитів і депозитів традиційно перебуває на рівні нижче 100 %.

У цілому можна відзначити, що якісні показники банківської системи Словаччини є дуже гарними, що і забезпечує її стабільне функціонування навіть в умовах кризи. Однак кількісні – поки відстають від розвинених країн і в тому числі інших країн зони євро.

Причинами банківської кризи можуть бути економічні кризи, кризи грошово-кредитної системи або специфічні кризи на окремих фінансових або великих товарних ринках. Як правило, поштовхом до банківської кризи є зовнішні фактори, що супроводжуються різкою девальвацією національної валюти, значним дефіцитом бюджету, ба-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

нківською панікою, біржовими кризами, високою інфляцією, знеціненням банківських вкладів і фінансових активів.

До внутрішніх причин відносять недостатній рівень капіталізації банків, низький рівень ризик-менеджменту та корпоративного управління, значну залежність від зовнішніх запозичень, недосконалість банківського регулювання та нагляду.

Нами було розраховано показники, що характеризують імовірність виникнення банківської кризи в досліджуваних країнах (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина). До цих показників належать:

- 1) рентабельність активів банків;
- 2) рентабельність капіталу;
- 3) ліквідність;
- 4) частка іноземного капіталу;
- 5) структура кредитного портфеля за секторами економіки;
- 6) частка депозитів у ресурсах банківської системи;
- 7) відношення кредитів до депозитів;
- 8) частка споживчих витрат у сукупних доходах;
- 9) частка заощаджень, що спрямовуються у банківські депозити;
- 10) частка зовнішніх активів;
- 11) частка зобов'язань перед нерезидентами;
- 12) інтегральний показник фінансової стійкості банківської системи;
- 13) частка проблемних кредитів у сукупному кредитному портфелі.

Для дослідження залежності фінансової стійкості досліджуваних банківських систем від рівня ліквідності банків, частки іноземного капіталу в банківській системі та частки депозитів у ресурсах банківської системи нами було побудовано три факторні регресійні моделі, де як залежна змінна виступив показник Z-score (табл. 2).

Таблиця 2

Результати моделювання фінансової стійкості банківських систем

Країна	Модель	Коефіцієнт детермінації
Польща	$Y=30,94-0,21*X1-0,01*X2-0,21*X3$	0,12
Угорщина	$Y=9,93+0,11*X1+0,19*X2+0,08*X3$	0,08
Чехія	$Y=44,75+0,45*X1-0,96*X2-0,01*X3$	0,77
Словаччина	$Y=17,4+0,17*X1+0,34*X2-0,15*X3$	0,36

Результати дослідження показують, що в цих країнах фінансова стійкість банківських систем меншою мірою визначається такими факторами, як рівень банківської ліквідності, наявності іноземного капіталу та часткою депозитів фізичних осіб у ресурсах банків. На нашу думку, це обумовлено саме специфікою таких банківських систем, які, перш за все, характеризуються наявністю потужних транснаціональних банків.

Висновки і пропозиції. Розглянувши всі кризоутворюючі фактори, ми зробили для себе висновки, які наведемо нижче по кожній країні.

Банківська система Чехії є гарним прикладом вдалого проходження кризи і демонструє неабияку стійкість у важкі часи. Запорукою такої стійкості є акцент на споживче та комерційне кредитування домашньої економіки. Банки в Чехії є стабільно прибутковими і спираються на домашню депозитну базу, ставлення депозитів до кредитів стабільно більше 100%. Усі основні показники, включаючи рівень ліквідності, рівень достатності капіталу і навіть прибутковості, знаходяться на сприятливому рівні. Крім того, криза практично не підірвала стабільності чеських банків, лише збільшивши рівень прострочення з 3 до 6%. До позитивних характеристик банківської системи Чехії варто віднести низьку залежність від зовнішньої ситуації. Частка нерезидентів в активах і па-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

сивах невелика, близько 15 %, а також частка кредитів і депозитів в іноземній валюті перебуває на досить низькому рівні.

Загальну ситуацію в банківському секторі Польщі можна охарактеризувати як стабільну. Прибуток збільшується, рівень достатності капіталу по всій системі становить 14 %, погані активи зросли до 9 % до кінця 2010 р. і з того часу зафіксувалися на цьому рівні. Попередній аналіз показує, що банки здебільшого задовольняють вимогам Базеля III. Кредити приватному сектору відновлюються. З позитивних тенденцій можна відзначити активне залучення банками депозитів населення. В принципі, відношення депозитів до кредитів у Польщі перебувало на прийнятному рівні 90 %. Цілком можливо, що в найближчі роки це відношення перевищить одиницю і приєднається до Чехії та Словаччини.

Для Угорщини десятиліття зростання банківського сектору закінчилося в 2008 році. До теперішнього часу банківська система Угорщини знаходиться у кризі: частка поганих кредитів залишається на високому за європейськими мірками рівні, особливо в іпотечі. Відношення кредитів до депозитів на рівні 130 %. Частка довгострокових кредитів в іноземній валюті, євро та швейцарських франках становить 65 % на тлі послаблення курсу форинта. При цьому банківська система Угорщини характеризується високим відношенням банківських активів до ВВП. Останнє не може бути позитивною характеристикою, оскільки обумовлено глибиною рецесії -7 % ВВП у 2009 р., всього +1,3 % у 2010 р., близько +1 %, за оцінками, в 2011 р. і збереженням на балансах банків проблемних активів.

Загальна ситуація в банківському секторі Словаччини є стабільною. Важливим фактором стійкості банківської системи цієї країни залишається збалансована структура активів і пасивів. У портфелі активів основну частку складають кредити, близько 61 %, що приблизно порівну поділені між корпоративним і споживчим сектором. У кризу баланс трохи змістився у бік споживчого кредитування, його частка зросла через деяке зниження обсягів кредитування корпоративних клієнтів. Частка іпотечних кредитів становить близько 31,5 % від загального кредитного портфеля або менше 20 % від усіх активів банківської системи. Для Словаччини, яка вступила в євризону, природною є низька частка кредитів в іноземній валюті, близько 1,5 % від загального обсягу кредитів.

Список використаних джерел

1. *Банковская система Венгрии* [Електронний ресурс] // EFSAG. – 2015. – Режим доступу : <http://www.myoffshoreaccounts.ru/offshore-banking/hungary-offshore-bank-account/>.
2. *Карлін М. І.* Наслідки й проблеми інтеграції Польщі в Європейський Союз: погляд з України / М. І. Карлін // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2009. – № 3. – С. 154–157.
3. *Кочетков В. М.* Аналіз розвитку міжнародних банків в Центральній та Східній Європі [Електронний ресурс] / В. М. Кочетков, Ж. С. Кугуєнко // Ефективна економіка. – 2014. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2934>.
4. *Мельник П. В.* Банківські системи зарубіжних країн : підручник / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, О. Д. Гордей. – К. : Алерта, Центр навчальної літератури, 2010. – 586 с.
5. *Огляд економіки Угорщини* [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/econ_spivirob/hun/1438.html.
6. *Сучасний стан та структура державних фінансів республіки Польща* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11976/1/Public_finance_Poland.pdf.
7. *Федонюк С. В.* Наслідки приєднання до ЄС: Польща на фоні країн ЦСЄ / С. В. Федонюк // Досвід вступу Польщі до Європейського Союзу: уроки для України : матеріали Міжнар. круглого столу (21 трав. 2009 р.) / за ред. С. В. Федонюка. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – С. 92–116.
8. *Чи уникнула Чехія політичної кризи?* [Електронний ресурс] // Политикантроп. – 2012. – Режим доступу : <http://politikan.com.ua/8/4/1/49367.htm>.
9. *European Central Bank* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sdw.ecb.europa.eu/home.do>.